

УДК: 378.018.43:004.7

І.О. ЗАЙЦЕВА

ДИДАКТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ ЯК ІННОВАЦІЙНОГО ФЕНОМЕНУ НАВЧАННЯ

Резюме. У статті на основі аналізу загальнопедагогічної і методичної літератури з'ясовуються сутність і дидактичні можливості дистанційної освіти – взаємодії викладача та студента у специфічному освітньому середовищі за допомогою телекомунікаційних технологій.

Ключові слова: дистанційна освіта, інновація, мультимедіа, Інтернет, технології навчання, впровадження, інформаційне суспільство.

Постановка проблеми. Сучасна освіта орієнтує викладачів на відбір навчальних методів та організаційних форм, які сприяють активному процесу пізнання, розвивають насамперед уміння вчитися. Завдяки інформаційним технологіям з'являється можливість по-новому організувати освітній процес та розвивати такі системи, які б могли адекватно реагувати на зміни в суспільстві. До таких систем можна віднести дистанційне навчання, що відповідає новим вимогам суспільства і забезпечує відповідний рівень мобільності фахівця щодо оволодіння професійно значущими знаннями, вміннями, навичками. Для досягнення успішних результатів необхідно розвивати дистанційну освіту, запровадження якої в Україні передбачено Національною програмою інформатизації [3].

Проблема розробки і впровадження дистанційних форм і методів навчання стала одним з основних напрямків розвитку вищої школи на сучасному етапі й знайшла своє відображення в програмі ЮНЕСКО «Освіта для XXI століття» – своєрідного відгуку на процес просування багатьох країн світу до інформаційного суспільства та на зміну концепції «освіта на все життя» концепцією «освіта впродовж життя».

Аналіз останніх досліджень. Аналіз наукової психолого-педагогічної літератури, дисертаційних досліджень, що з'явилися останнім часом, свідчить про значну увагу до проблем розробки й упровадження дистанційних технологій у навчальний процес ВНЗ. На сьогодні в науці досліджено педагогічні підходи до комп'ютеризації навчального процесу (Б. Гершунський, Є. Машбиц, І. Підласий, Є. Полат), концептуальні положення про дистанційне навчання та його дидактичні можливості (О. Андреєв, Д. Кіган, О. Купенко, В. Кухаренко, О. Рибалко, М. Сімонсон), форми і методи евристичного навчання з використанням телекомунікаційних засобів (Г. Андріанова, А. Король, А. Хуторської).

Під впливом соціально-економічних факторів та стрімкого технологічного прогресу розвиток і зростання значимості дистанційної освіти відбуваються досить інтенсивно. Тому дослідження сутнісних характеристик і навчальних можливостей дистанційних способів навчання у вітчизняній та зарубіжній літературі є основним, базовим ступенем їх розвитку у вищій освіті сучасності.

Метою статті є виявлення сутності та навчальних можливостей дистанційної освіти на основі аналізу й узагальнення педагогічної, дидактичної, методичної літератури.

Виклад основного матеріалу. Світовий процес переходу від індустріального до інформаційного суспільства, а також соціально-економічні зміни, що відбуваються в Україні, вимагають суттєвих змін у багатьох сферах діяльності держави. У першу чергу це стосується реформування освіти. Національною програмою «Освіта. Україна XXI сторіччя», Національною доктриною розвитку освіти передбачено забезпечення модернізації освітньої системи на основі нових прогресивних концепцій, запровадження у навчально-виховний процес новітніх педагогічних технологій та науково-методичних досягнень, створення нової системи інформаційного забезпечення освіти, входження України у трансконтинентальну

систему комп'ютерної інформації.

Радикальні зміни і високий динамізм розвитку суспільства обумовлюють зростання ролі особистісної самореалізації професіонала, його активності, здатності самостійно здобувати інформацію, аналізувати і синтезувати її, приймати творчі рішення в різних професійних ситуаціях. Звідси такий інтерес у багатьох країнах до нових комп'ютерних технологій, зокрема, до дистанційного навчання, яке відкриває вікно в цей світовий простір.

Аналіз літературних джерел свідчить, що становлення поняття «дистанційне навчання» пройшло досить довгий шлях [7, 11]. Розглянемо сутність і визначення даного терміну. А. Баньжимінов та В. Марусин розмежовують поняття «дистанційне навчання» та «дистанційна освіта» в силу їх нетотожності. «Освіта... – пишуть автори, – спеціально організований державою процес з оволодіння людиною системою наукових знань, умінь і навичок в певній галузі науки, результат якого відповідає цілям, поставленим державою... . Тому термін «дистанційна освіта» необхідно розглядати як один з видів існуючої системи освіти... . Дистанційне навчання є одним із складових дистанційної освіти. При цьому під навчанням ми розуміємо інтелектуальну взаємодію викладача й студента, засновану на спільній діяльності для досягнення державних цілей освіти» [1, 37].

Є. Полат також проводить межу між поняттями дистанційна освіта та дистанційне навчання. «Освіта, – пише вона, – більш широке поняття, яке включає в себе: освіту як цінність; освіту як систему; освіту як процес; освіту як результат. Процес навчання – основа навчально-виховного процесу, який характеризується, в першу чергу, інтерактивністю, тобто взаємодією студента й викладача, а також студентів між собою» [8, 39]. Отже, говорячи про процес дистанційного навчання, науковець припускає наявність в цьому процесі взаємодії викладача і студентів, їх спілкування. Використовуючи термін «дистанційне навчання», Є. Полат підкреслює основну характерну ознаку даної діяльності, а саме: інтерактивність, взаємодію не тільки з програмою, але й з викладачем та іншими студентами [8, 40]. У цьому і є концептуальна відмінність дистанційного навчання від систем і програм самоосвіти, де не передбачається взаємодія викладача і студентів між собою. Саме тому дистанційне навчання розглядається як нова форма навчання і, відповідно, дистанційна освіта (як результат навчання, як система) – як нова форма освіти. За рівнем розробленості проблем дистанційного навчання в сучасній теорії і практиці, нормативно-правових документах щодо організації навчального процесу у ВНЗ, в тому числі з використанням дистанційних технологій, О. Бурмистрова визначає сутність дистанційного навчання як технології цілеспрямованого та методично організованого керівництва навчально-пізнавальною діяльністю студентів, яка реалізується у будь-якій формі навчання в межах системи дистанційної освіти. Зазначена система являє собою специфічну інтерактивну систему професійної освіти, яка передбачає варіативну та контрольовану самоосвіту студентів за допомогою спеціалізованого інформаційно-освітнього середовища [2, 242].

Найбільш повним і всебічним можна вважати визначення, запропоноване А. Хуторським: «Під дистанційним навчанням мається на увазі особистісна продуктивна діяльність студентів, яка будується за допомогою сучасних засобів телекомунікацій. Дистанційне навчання припускає інтеграцію інформаційних і педагогічних технологій, які забезпечують інтерактивність взаємодії суб'єктів освіти та продуктивність навчального процесу. Обмін і пересилка інформації відіграють в даному випадку роль допоміжного середовища для організації продуктивної навчальної діяльності студента» [9, 30].

На підставі аналізу різних підходів до визначення досліджуваного поняття можна вважати, що дистанційне навчання (ДН) – це взаємодія викладача і студентів на основі комп'ютерних телекомунікацій з використанням сучасних педагогічних, інформаційних технологій і послуг, які надає Інтернет, таких як: електронна пошта, скайп, відеозаписи та ін. Специфічна особливість дистанційного навчання полягає в тому, що студент має активно працювати з комп'ютером за відсутності викладача, який, у свою чергу, для зв'язку з ним

повинен вміти користуватися сучасними засобами комунікації.

Таким чином, поняття «дистанційна освіта», хоча і не має єдиного тлумачення, являє собою штучно створену можливість навчання за допомогою нетрадиційних форм у світовому інформаційному просторі. Основу освітнього процесу складає цілеспрямована і контрольована самостійна робота студента, тобто організована самоосвіта.

Першою і найбільш тривалою фазою розвитку дистанційної освіти було «заочне навчання» (кінець XIX– 60 р.р. XX ст.), яке спиралося на друковані матеріали та поштову систему при невеликій додатковій фінансовій підтримці з боку студента. Друга фаза – «дистанційна освіта» (кінець 60-х років – середина 90-х років) характеризувалася поєднанням друкованих та аудіовізуальних засобів. Новітній етап – «гнучке навчання» (середина 90-х років – до теперішнього часу) поєднує переваги високоякісних компакт-дисків CD-ROM на основі діалогових засобів мультимедіа з підвищеною інтерактивністю та доступністю навчально-педагогічних ресурсів, діапазон яких постійно розширюється. Саме у 90-і роки XX ст. були сформульовані найважливіші ідеї дистанційного навчання – його стратегії та технології. Найважливішим напрямком розвитку дистанційного навчання є визначення стратегії, яка при обмежених витратах гарантувала б максимальну якість навчання.

До переваг дистанційного навчання А. Хуторської відносить можливість випереджаючого перенавчання та надання більш широкого вибору навчальних програм, місця й часу навчання, варіативність темпів, послідовність та тривалість навчання, можливість замінювати або збагачувати певні види діяльності, користуватися практично будь-якими базами даних та бібліотек, інтенсифікувати навчальний процес з урахуванням індивідуальності студента, раціонального розподілу часу учасників освітнього процесу, навчання без відриву від виробництва [9, 33].

О. Купенко вважає, що «головна перевага ДН в тому, що воно цілком спрямовано на вільну, творчу особистість, має широкий спектр можливостей задовольнити освітні потреби людини як стосовно змісту, так і стосовно форми. ДН, як ніяка інша форма навчання, використовує сучасні можливості оперативного доступу до необхідної інформації, створює умови для оперативного контролю і самоконтролю за перебігом освітніх зусиль особистості, її навчальних досягнень. Сучасні форми і методи ДН безперечно створюють умови для активної пізнавальної діяльності, розвитку самостійності та ініціативи, евристичних, логічних, креативних здібностей, які стануть у пригоді особистості не тільки у навчанні, але й у подальшій практично-професійній діяльності. Одночасно ДН у більшості випадків помітно ощадливіше як для навчального закладу, так і для споживача освітніх послуг» [4, 30].

В. Лазарєв і В. Овсянніков підкреслюють, що система дистанційної освіти «не є антагоністичною відносно до існуючих очних і заочних систем навчання, вона природним чином інтегрується в ці системи, доповнюючи і розвиваючи їх, і сприяє створенню мобільного освітнього середовища» [5, 40].

Ефективність дистанційного навчання, як і будь-якого навчання на відстані, залежить від чотирьох складових: а) ефективної взаємодії викладача й студента; б) педагогічних технологій; в) методичних матеріалів; д) ефективності зворотного зв'язку. Іншими словами, успіх дистанційного навчання у великій мірі залежить від ефективності організації взаємодії, якості застосованих матеріалів, педагогічного керівництва і майстерності викладачів [6, 3]. Взаємодія між учасниками процесу навчання є ключовим елементом будь-якої освітньої програми. Більшу частину часу студенти працюють в дистанційному режимі самостійно. Якщо у них виникає необхідність поставити викладачеві запитання, вони можуть скористатися послугами електронної пошти. Це сприяє більш серйозному ставленню до навчання. Тому для підвищення якості й мотивації дистанційного навчання необхідно максимально стимулювати інтерактивну взаємодію не тільки між студентами і викладачами,

але й між ними та навчальним матеріалом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз досліджень проблеми формування й запровадження дистанційного навчання дозволив нам уточнити сутність і зміст понять дистанційного навчання та дистанційної освіти. Дистанційне навчання – це навчання як взаємодія викладача і студентів на основі комп'ютерних телекомунікацій з використанням сучасних педагогічних та інформаційних технологій. Дистанційна освіта – це складно організована педагогічна система, яка здатна задовольняти освітні потреби населення незалежно від його територіального розташування по відношенню до навчальних закладів; реалізується за допомогою телекомунікаційних технологій взаємодії викладача та студента і здійснюється у специфічному освітньому середовищі. Основними принципами дистанційної освіти є: гнучкість, модульність, економічність, нова роль викладача, спеціалізований контроль якості освіти, велика аудиторія тих, хто навчається, технологічність, соціальна рівність, інтернаціональність, позитивна атмосфера для студента. Метою дистанційної освіти є отримання загальнотеоретичних і професійних знань за обраною освітньою програмою при застосуванні технічних засобів, які забезпечують передачу інформації від викладача дистанційно віддаленим студентам і навпаки.

Умовою, що сприяє практичній реалізації дистанційного навчання, є наявність у викладача знань, умінь і навичок роботи з сучасними інформаційними й комунікаційними технологіями. Процес запровадження дистанційного навчання в освітньому закладі буде успішним, якщо він реалізований з використанням теорії й практики управління вищою школою, принципів демократизації, гуманізації і спрямований на підвищення компетентності викладача в сфері застосування інформаційних технологій, його самовдосконалення.

Перспективним напрямком подальших наукових пошуків у контексті визначеної проблематики вважаємо дослідження професійно-творчих умінь студентів як важливих елементів професійної компетентності майбутнього фахівця, що формуються у дистанційному навчанні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баньжминов А.Б. Организационно-педагогические аспекты дистанционного обучения / А.Б. Баньжминов, В.В. Марусин. – Новосибирск: НГАСУ, 1998. – 37 с.
2. Бурмистрова Е.В. Особенности использования информационных технологий в процессе дистанционного обучения в высшем образовании / Е.В. Бурмистрова, С.А. Маврин // Три века сибирской школы: материалы Всероссийской научно-практической конференции. – Тобольск: Изд-во ТГПИ, 2001. – С. 242-244.
3. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.osvita.ua/distance/pravo. – Назва з екрану.
4. Купенко О.В. Активізація пізнавальної діяльності студентів в умовах дистанційного навчання: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / Олена Володимирівна Купенко. – Х., 2001. – 190 с.
5. Лазарев В. Концепция дистанционного образования / В. Лазарев, В. Овсянников // Новые знания. – 2005. – № 2. – С. 40-42.
6. Пищулин Н.П. Технологизация управления образованием / Н.П. Пищулин, В.М. Ананишнев // Школьные технологии. – 2001. – № 4. – С. 3-12.
7. Полат Е.С. Педагогические технологии дистанционного обучения / Е.С. Полат, М.В. Моисеева, А.Е. Петров. – М.: Академия, 2006. – 400 с.
8. Полат Е.С. Теория и практика дистанционного обучения / Е.С. Полат // Информатика и образование. – 2001. – № 5. – С. 37-43.
9. Хуторской А.В. Научно-практические предпосылки дистанционной педагогики / А.В. Хуторской // Открытое образование. – 2001. – № 2. – С. 30-35.

И.А. ЗАЙЦЕВА. ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ КАК ИННОВАЦИОННОГО ФЕНОМЕНА ОБУЧЕНИЯ

Резюме. В статье на основе анализа общепедагогической и методической литературы определяются сущность и дидактические возможности дистанционного образования – взаимодействия преподавателя и студента в специфической образовательной среде при помощи телекоммуникационных технологий.

Ключевые слова: дистанционное образование, инновация, мультимедиа, Интернет, технологии обучения, внедрение, информационное общество.

I.O. ZAITSEVA. DIDACTIC OPPORTUNITIES OF DISTANT EDUCATION AS AN INNOVATIVE LEARNING PHENOMENON

The summary. In the article on basis of pedagogical and methodological literature the essence and didactic opportunities of distant education are defined – interection of a teacher and a student in the specific educational surroundings with the help of telecommunicative technologies.

Key words: distant education, innovation, multimedia, Internet, learning technologies, inculcation, information society.

Одержано редакцією 13.03.2013 р.